

τικού δικαίου αποτελεί τη συνέπεια και το συμπλήρωμα των δικαιωμάτων που απονέμονται στους πολίτες από τις κοινοτικές διατάξεις, οι οποίες απαγορεύουν τις επιβαρύνσεις ισοδύναμου αποτελέσματος προς δασμούς ή, κατά περίπτωση, την επιβολή εσωτερικών φόρων κατά τρόπο ώστε να δημιουργούνται δυσμενείς διακρίσεις. Αν και αληθεύει ότι η επιστροφή είναι δυνατό να επιτευχθεί μόνο υπό τις ουσιαστικές και τυπικές προϋποθέσεις που ορίζονται από τις διάφορες σχετικές εθνικές νομοθεσίες, οι προϋποθέσεις αυτές εντούτοις δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκές από τις προϋποθέσεις που αφορούν παρόμοιες απαιτήσεις οι οποίες στηρίζονται στο εσωτερικό δικαιο, ούτε μπορούν να είναι τέτοιες, ώστε να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται από την κοινοτική έννομη τάξη.

3. Το κοινοτικό δικαιο δεν εμποδίζει την εφαρμογή εθνικού νομικού συστήματος που αρνείται την απόδοση εθνικών επιβαρύνσεων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως όταν η απόδοση αυτή συνεπάγεται αδικαιολόγητο πλουτισμό των δικαιούχων. Από την άποψη συνεπώς του κοινοτικού δικαίου, τίποτε δεν εμποδίζει το να λαμβάνουν υπόψη τα δικαστήρια, σύμφωνα με το εθνικό τους δικαιο, το γεγονός ότι επιβαρύνσεις που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως κατέστη δυνατό να ενσωματωθούν στην τιμή των εμπορευμάτων και να επιρριφθούν έτσι στους αγοραστές. Δεν είναι επομένως δυνατό να θεωρηθούν καταρχήν ως αντίθετες προς το κοινοτικό δικαιο εθνικές νομοθετικές διατάξεις που αποκλείουν

την απόδοση φόρων, τελών και επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου όταν αποδεικνύεται ότι το πρόσωπο που αναγκάστηκε να καταβάλει τις εν λόγω επιβαρύνσεις τις επέρριψε πράγματι σε άλλα πρόσωπα.

4. Είναι ασυμβίβαστοι με το κοινοτικό δικαιο όλοι οι κανόνες περί αποδείξεως που έχουν ως αποτέλεσμα να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δύσκολη την επίτευξη της επιστροφής εθνικών επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, έστω και αν η επιστροφή σημαντικού τμήματος ή ακόμη και του συνόλου των εθνικών φόρων, τελών και επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του εθνικού δικαίου υπόκειται στις ίδιες περιοριστικές προϋποθέσεις.

Αυτό ισχύει ιδίως προκειμένου για τεκμήρια ή αποδεικτικούς κανόνες που αποσκοπούν στο να μεταθέσουν στο φορολογούμενο το βάρος αποδείξεως ότι οι επιβαρύνσεις που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως δεν επερρίφθησαν σε άλλα πρόσωπα ή προκειμένου για ιδιαίτερους περιορισμούς όσον αφορά το είδος της αποδείξεως που πρέπει να προσκομιστεί, όπως ο αποκλεισμός κάθε άλλου αποδεικτικού μέσου εκτός από την έγγραφη απόδειξη. Εφόσον αποδειχθεί το ασυμβίβαστο της εισπράξεως προς το κοινοτικό δικαιο, ο εθνικός δικαστής πρέπει να διατηρήσει την ελευθερία του όσον αφορά την εκτίμηση του ζητήματος αν η επιβάρυνση μεταβιβάστηκε ή όχι, εν όλω ή εν μέρει, σε άλλα πρόσωπα.

Στην υπόθεση 199/82,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του presidente istruttore του Tribunale του Trento (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

AMMINISTRAZIONE DELLE FINANZE DELLO STATO

και

SPA SAN GIORGIO, επιχειρήσεως γαλακτοκομίας στο Locate Triulzi, με έδρα το Μιλάνο,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς τον καθορισμό των αρχών της συνθήκης ΕΟΚ που αναφέρονται στην επιστροφή εθνικών επιβαρύνσεων, οι οποίες εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου και ως προς την έκταση εφαρμογής του κανονισμού 1430/79 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουλίου 1979, περί της επιστροφής ως αχρεωστήτως εισπραχθέντων ή της διαγραφής χρέους εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών, έναντι εθνικών νομοθετικών διατάξεων που θέτουν ορισμένες προϋποθέσεις όσον αφορά την απόδοση τελών υγειονομικού ελέγχου που εισπράχθηκαν αχρεωστήτως,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τους J. Mertens de Wilmars, πρόεδρο, T. Koopmans, K. Bahlmann και Y. Galmot, προέδρους τμήματος, P. Pescatore, Mackenzie Stuart, A. O'Keefe, O. Due και U. Everling, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. F. Mancini

γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως

εκδίδει την ακόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως, η εξέλιξη της διαδικασίας και οι παρατηρήσεις που κατατέθηκαν δυνάμει του άρθρου 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της ΕΟΚ συνοψίζονται ως εξής:

I — Περιστατικά και έγγραφη διαδικασία

Το βασιλικό διάταγμα 1265 της 27ης Ιουλίου 1934, περί κυρώσεως της διοικητικής κωδικοποίησεως των νόμων περί υγειονο-

μικού ελέγχου (τακτ. συμπλ. Gazz. uff. αριθ. 186, της 9ης Αυγούστου 1934), καθιέρωσε με το άρθρο 32 τη διενέργεια στην Ιταλία υγειονομικού ελέγχου των εισαγομένων ζώων, κρεάτων, προϊόντων και καταλοίπων ζωϊκής προελεύσεως και των εξαγομένων ζώων.

Ο εν λόγω υγειονομικός έλεγχος στα σύνορα υπόκειται στην καταβολή παγίου τέλους που επιβαρύνει τους εξαγωγείς ή τους εισαγωγείς και του οποίου τα ποσά καθορίζονται βάσει πίνακα που είναι προσαρτημένος στο κωδικοποιημένο κείμενο των νόμων.

Ο πίνακας των τελών υγειονομικού ελέγχου τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε επανειλημμένα, ιδίως με το νόμο 1239 της 30ής Δεκεμβρίου 1970 (Gazz. uff. αριθ. 26, της 1ης Φεβρουαρίου 1970).

Το άρθρο μόνο του νόμου 1239 και ο πίνακας των τελών υγειονομικού ελέγχου κρίθηκαν αντισυνταγματικά με την απόφαση 163 του συνταγματικού δικαστηρίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1977 (Gazz. uff. αριθ. 4, της 4ης Ιανουαρίου 1978), κατά το μέτρο που προβλέπουν την εισπραξη τελών υγειονομικού ελέγχου για το προϊόντα που υπάγονται στους κανονισμούς του Συμβουλίου 804/68, της 27ης Ιουνίου 1968, περί κοινής οργανώσεως αγοράς στον τομέα του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων (ΕΕ ειδ. έκδ., 03/003, σ. 82), και 805/68, περί κοινής οργανώσεως αγοράς στον τομέα του βοείου κρέατος (ΕΕ ειδ. έκδ., 03/003, σ. 72).

Στηριζόμενη στην ανωτέρω απόφαση, η εταιρεία San Giorgio SpA, επιχείρηση γαλακτοκομίας στο Locate Triulzi με έδρα το Μιλάνο, υπέβαλε στις 19 Μαΐου 1982 ενώπιον του Tribunale του Trento αίτηση επιστροφής των ποσών τα οποία είχε αναγκαστεί να καταβάλει, από το 1974 μέχρι το 1977, ως τέλη υγειονομικού ελέγχου κατά την εισαγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων προελεύσεως κρατών μελών της ΕΟΚ.

Με απόφαση της 4ης Ιουνίου 1982, που εξέδωσε στα πλαίσια διαδικασίας εκδόσεως διαταγής πληρωμής, ο πρόεδρος του Tribunale του Trento διέταξε τη διοίκηση οικονομικών του κράτους να επιστρέψει στην εταιρεία San Giorgio ποσό 65 160 585 λιρών και επέτρεψε την προσωρινή εκτέλεση της αποφάσεως.

Η διοίκηση οικονομικών, αφού άσκησε ανακοπή κατά της διαταγής πληρωμής του προέδρου του Tribunale του Trento, υπέβαλε στις 16 Ιουλίου 1982 αίτηση αναστολής της προσωρινής εκτελέσεως της διαταγής πληρωμής. Προς υποστήριξη της αιτήσεως αυτής, επικαλέστηκε το άρθρο 10 του νομοθετικού διατάγματος 430 της 10ης Ιουλίου 1982, που περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με τους φόρους κατασκευής, τις κινήσεις πετρελαιοειδών, τους αμέσους φόρους, το φόρο προστιθέμενης αξίας και τις σχετικές κυρώσεις (Gazz. uff. αριθ. 190, της 13ης Ιουλίου 1982).

Βάσει της ανωτέρω διατάξεως,

Πρόσωπο το οποίο κατέβαλε αχρεωστήτως εισαγωγικούς δασμούς, φόρους κατασκευής, φόρους καταναλώσεως ή κρατικά τέλη, έστω και πριν από την έναρξη της ισχύος του παρόντος διατάγματος, δεν δικαιούται επιστροφής των καταβληθέντων ποσών, εκτός αν συντρέχει πλάνη περί τα πράγματα, όταν η σχετική επιβάρυνση επερρίφθη κατά οποιονδήποτε τρόπο σε άλλα πρόσωπα.

Η επιβάρυνση τεκμαίρεται ότι επερρίφθη κάθε φορά που τα προϊόντα για τα οποία πραγματοποιήθηκε η πληρωμή μεταβιβάστηκαν, έστω και μετά από επεξεργασία, μεταποίηση, συναρμολόγηση, συναρμογή ή προσαρμογή, εκτός αν αποδειχθεί εγγράφως το αντίθετο.

Τα εμπορεύματα τεκμαίρεται ότι μεταβιβάστηκαν στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 53, παράγραφοι 1 και 2, του διατάγματος 633 του προέδρου της δημοκρατίας, της 26ης Οκτωβρίου 1972.

Η επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν ως φόρος προστιθέμενης αξίας εξακολουθεί να διέπεται αποκλειστικά από τις διατάξεις που αφορούν τον εν λόγω φόρο.

Με διάταξη της 23ης Ιουλίου 1982, ο presidente istruttore του Tribunale του Trento αποφάσισε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, να αναβάλλει τη δίκη μέχρι να αποφανθεί το Δικαστήριο επί των ακολούθων προδικαστικών ερωτημάτων:

1) Ζητείται από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, προς διασάφηση ή, αν συντρέχει περίπτωση, προς συμπλήρωση της νομολογίας του όπως διαμορφώθηκε ιδίως με τις αποφάσεις της 27ης Μαρτίου 1980 επί της υποθέσεως 61/79 (υπουργείο οικονομικών κατά εταιρείας Denkanvit), της 10ης Ιουλίου 1980 επί της υποθέσεως 811/79 (υπουργείο οικονομικών κατά εταιρείας Ariete) και της 10ης Ιουλίου 1980 επί της υποθέσεως 826/79 (υπουργείο οικονομικών κατά εταιρείας MIRECO):

α) αν εθνικός νόμος που (κατά παρέκκλιση από τους γενικούς κανόνες που διέπουν την απόδοση του αχρεωστήτως καταβληθέντος) θέτει ως προϋπόθεση για την επιστροφή ορισμένων τελών (μεταξύ των οποίων, ιδίως, των τελών υγειονομικού ελέγχου) που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, αντίθετα προς τους ορισμούς του κοινοτικού δικαίου, ως επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς, την απόδειξη ότι δεν επερίφησαν σε άλλα πρόσωπα, ο νόμος δε αυτός δεν θέτει απεναντίας την ίδια προϋπόθεση για την απόδοση κάθε άλλου φόρου, δασμού ή επιβαρύνσεως που καταβλήθηκε αχρεωστήτως, πρέπει να θεωρηθεί ότι εισάγει διακρίσεις, αντίθετα προς τις αρχές της κοινοτικής έννομης τάξης· και αν είναι ουσιώδες το γεγονός ότι οι επιβαρύνσεις τις οποίες αφορά ο ανωτέρω κανόνας καταβλήθηκαν στην πραγμα-

ματικότητα αχρεωστήτως μόνο γιατί αντίκεινται προς κοινοτικό κανόνα·

6) αν η αρνητική έγγραφη απόδειξη η οποία, σύμφωνα με τον ανωτέρω εθνικό νόμο, αποτελεί τη μόνη προϋπόθεση για την απόδοση των επιβαρύνσεων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, καθιστά «πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που τα εθνικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να διασφαλίζουν».

2) Αν από την 1η Ιουλίου 1980, ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του κανονισμού 1430/79 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουλίου 1979, περί της επιστροφής ως αχρεωστήτως εισπραχθέντων ή της διαγραφής χρέους εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών που κατά τη διατύπωση του άρθρου 1, παράγραφος 2, εφαρμόζεται στους δασμούς και τις επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος, θεσπίστηκε για πρώτη φορά κοινοτικό σύστημα που ρυθμίζει την απόδοση των αχρεωστήτως καταβληθέντων τελών, χωρίς να προβλέπει καμία εξαίρεση για την περίπτωση της επιρρίψεως της επιβαρύνσεως σε άλλα πρόσωπα· αν το σύστημα αυτό υπερισχύει έναντι κάθε άλλου εθνικού νόμου, προγενέστερου ή μεταγενέστερου.

Η διάταξη του προέδρου του Tribunale του Trento πρωτοκολλήθηκε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 5 Αυγούστου 1982.

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου της ΕΟΚ, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στις 6 Οκτωβρίου 1982 η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Sergio Fabro, μέλος της νομικής υπηρεσίας της, στις 8 Οκτωβρίου 1982 η εταιρεία San Giorgio, εκπροσωπούμενη από τον Nicola Catalano, δικηγόρο Ρώμης και στις 29 Οκτωβρίου 1982 η κυβέρνηση της Ιταλικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενη από τον Arnaldo Squillante, προϊστάμενος της υπηρεσίας

διπλωματικών διαφορών, συνθηκών και νομοθετικών υποθέσεων του υπουργείου εξωτερικών υποθέσεων, επικουρούμενο από το Sergio Laporta, avvocato dello Stato.

Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετά από ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε την έναρξη της προφορικής διαδικασίας χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων. Κάλεσε πάντως την ιταλική κυβέρνηση και την Επιτροπή να απαντήσουν εγγράφως σε ορισμένες ερωτήσεις, επί των οποίων δόθηκε απάντηση εντός της ταχθείσας προθεσμίας.

Το νομοθετικό διάταγμα 430, που ίσχυε όταν ο πρόεδρος του Tribunale του Trento αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής απόφασης, δεν μετετράπη σε νόμο, διότι το Κοινοβούλιο διαπίστωσε κατά τη συνεδρίαση της 4ης Αυγούστου 1982 ότι ελλείπουν οι προϋποθέσεις της ανάγκης και του κατεπείγοντος χαρακτήρα, προϋποθέσεις απαραίτητες για τη θέσπιση νομοθετικών διαταγμάτων βάσει του άρθρου 77, παράγραφος 2, του ιταλικού συντάγματος.

Οι διατάξεις του νομοθετικού διατάγματος 430 περιλήφθηκαν υπό μορφή κυβερνητικών τροπολογιών στο άρθρο 1 του σχεδίου μετατροπής σε νόμο του νομοθετικού διατάγματος 486 της 31ης Ιουλίου 1982, περί λήψεως κατεπειγόντων μέτρων όσον αφορά τα φορολογικά έσοδα· πάντως, η μετατροπή αυτή δεν πραγματοποιήθηκε διότι η συζήτηση ενώπιον του Κοινοβουλίου δεν περατώθηκε πριν από την εκπνοή της προθεσμίας που είχε ταχθεί προς τούτο.

Διατάξεις σχεδόν παρόμοιες με εκείνες του άρθρου 10 του νομοθετικού διατάγματος 430 περιλήφθηκαν στο άρθρο 19 του νομοθετικού διατάγματος 688 της 30ής Σεπτεμβρίου 1982, περί λήψεως κατεπειγόντων μέτρων όσον αφορά τα φορολογικά έσοδα (Gazz. uff. αριθ. 270, της 30ής Σεπτεμβρίου 1982).

Σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη:

Κάθε πρόσωπο που κατέβαλε αχρεωστήτως εισαγωγικούς δασμούς, φόρους κατασκευής, φόρους καταναλώσεως ή κρατικά τέλη, έστω και πριν από την έναρξη της ισχύος του εν λόγω διατάγματος, δικαιούται επιστροφής των καταβληθέντων ποσών αν αποδείξει εγγράφως ότι η αντίστοιχη επιδάρυση δεν επερρίφθη με οποιονδήποτε τρόπο σε άλλα πρόσωπα, εκτός αν συντρέχει περίπτωση πλάνης περί τα πράγματα.

Η έγγραφη απόδειξη στην οποία αναφέρεται η προηγούμενη παράγραφος πρέπει να προσκομίζεται επίσης όταν τα εμπορεύματα για τα οποία πραγματοποιήθηκε η πληρωμή μεταβιβάστηκαν μετά από επεξεργασία, μεταποίηση, συναρμολόγηση, συναρμογή ή προσαρμογή.

Τεκμαίρεται ότι τα εμπορεύματα μεταβιβάστηκαν στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 53, παράγραφοι 1 και 2, του διατάγματος 633 του προέδρου της δημοκρατίας, της 26ης Οκτωβρίου 1972.

Η επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν ως φόρος προστιθέμενης αξίας εξακολουθεί να διέπεται αποκλειστικά από τις διατάξεις που αφορούν τον εν λόγω φόρο.

Το νομοθετικό διάταγμα 688 μετετράπη σε νόμο με το νόμο 873 της 27ης Νοεμβρίου 1982 (Gazz. uff. αριθ. 328 της 29ης Νοεμβρίου 1982).

II — Γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

Η εταιρεία *San Giorgio* θεωρεί ότι τα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο δεν έχουν καταστεί χωρίς αντικείμενο επειδή το νομοθετικό διάταγμα 430, εφόσον δεν μετετράπη σε νόμο, δεν ισχύει πλέον: στα πλαίσια του άρθρου 177 της

συνθήκης, το Δικαστήριο δεν αποφαινεται επί της συμφωνίας των εθνικών κανόνων προς το κοινοτικό σύστημα αλλά περιορίζεται στην ερμηνεία των κανόνων και αρχών του κοινοτικού συστήματος, εναπόκειται δε στα εθνικά δικαστήρια να συναγάγουν αν συμβιβάζεται ή δεν συμβιβάζεται ο εθνικός κανόνας, ο οποίος είναι αναγκαίος για την επίλυση της διαφοράς της οποίας επελήφθησαν, προς τις αρχές και τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, όπως αυτοί ερμηνεύτηκαν από το Δικαστήριο. Εξάλλου, το νομοθετικό διάταγμα 688 δεν επιφέρει παρά καθαρά τυπικές τροποποιήσεις στον κανόνα του νομοθετικού διατάγματος 430 τον οποίο επανέλαβε, ώστε τα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο διατηρούν όλο το ενδιαφέρον τους, επίσης εν σχέσει προς το νέο κείμενο.

Επί του πρώτου ερωτήματος

α) Από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι ένας κανόνας εθνικού δικαίου ο οποίος λαμβάνει υπόψη, όσον αφορά την επιστροφή φόρων αχρεωστήτως καταβληθέντων, το γεγονός ότι οι εν λόγω φόροι κατέστη δυνατό να επιρριφθούν δεν είναι καθεαυτός ασυμβίβαστος με το κοινοτικό σύστημα, αλλά συνάγεται ότι οι όροι εφαρμογής του δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοιες προσφυγές βασισόμενες στο εσωτερικό δίκαιο και δεν μπορούν να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται στους πολίτες από την κοινοτική έννομη τάξη.

β) Όσον αφορά τη διαφορά στην κύρια δίκη, αρκεί να επιβεβαιώσει το Δικαστήριο την ανωτέρω νομολογία και να διευκρινίσει ότι εισάγει διακρίσεις και συνεπώς είναι ασυμβίβαστη προς το κοινοτικό δίκαιο η μεταχείριση που επιφυλάσσεται σε ορισμένους φόρους αντίθετα προς άλλους και ότι η απαίτηση καθαρά αρνητικής εγγράφου αποδείξεως καθιστά κενή περιεχομένου την προστασία την οποία εγγυάται το κοινοτικό σύστημα.

Η αντιστροφή του βάρους αποδείξεως όσον αφορά την επίρριψη μπορεί καθεαυτή να θεωρηθεί ασυμβίβαστη προς την εν λόγω προστασία.

Το γεγονός ότι η απαγόρευση της επιστροφής ορισμένων τελών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως αποτελεί στην πράξη εμπόδιο μόνο για την επιστροφή των δασμών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως λόγω του ότι δεν συμβιβάζονται προς το κοινοτικό δίκαιο, αποτελεί προφανή διάκριση· η εν λόγω απαγόρευση έχει εξάλλου ως αντικείμενο να παρεμποδίσει τις αναγνωριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου να παραγάγουν κανονικά τα αποτελέσματά τους, εφόσον η διευκρίνιση του Δικαστηρίου όσον αφορά το περιεχόμενο των προϋπαρχόντων κοινοτικών κανόνων κατέδειξε ότι είναι ασυμβίβαστες προς το κοινοτικό δίκαιο και συνεπώς παράνομες οι επιβαρύνσεις που προβλέπονται από τον εθνικό κανόνα.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

α) Πρόκειται καταρχάς να καθοριστεί αν η διαφορά στην κύρια δίκη μπορεί και πρέπει να επιλυθεί όχι κατ' εφαρμογή των κανόνων του εθνικού δικαίου, αλλά βάσει του νέου κοινοτικού συστήματος που καθιέρωσε ο κανονισμός 1430/79.

Σύμφωνα με το ιταλικό σύστημα διαδοχής των νόμων, ο νέος νόμος μπορεί να εφαρμόζεται επίσης επί εννόμου σχέσεως που δημιουργήθηκε προγενέστερα, υπό τον όρο ότι η σχέση δεν παρήγαγε ακόμη όλα τα αποτελέσματά της και ότι πρόκειται για κανόνα ο οποίος προορίζεται να διέπει όχι το γεγονός ή την πράξη που δημιουργούν την έννομη σχέση αλλά τα αποτελέσματά της.

Εν προκειμένω, το ήδη διεπόμενο από την προγενέστερη νομοθεσία γεγονός είναι η αντικανονική είσπραξη, λόγω της ασυμφωνίας της προς τις αρχές του κοινοτικού δικαίου, των τελών υγειονομικού ελέγχου. Δεν ισχύει το ίδιο όσον αφορά την απόδοση του αχρεωστήτου: η αίτηση υποβλήθηκε και η απόφαση επί της αιτήσεως αυτής ελήφθη μετά την έναρξη της ισχύος, την 1η Ιουλίου 1980, του κανονισμού 1430/79. Για την απόφαση επί του ζητήματος της αποδόσεως του αχρεωστήτου και τη διαταγή της επιστροφής των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως πρέπει συνεπώς να εφαρμοστεί το ομοιόμορφο κοινοτικό σύστημα.

Η θέση σε εφαρμογή των διατάξεων του κανονισμού 1430/79 συνεπάγεται, σύμφωνα με την αρχή της υπεροχής των κοινοτικών κανόνων επί των εθνικών κανόνων, το ανεφάρμοστο των κανόνων του εθνικού συστήματος ή τουλάχιστον εκείνων που δεν συμβαδίζουν προς τις κοινοτικές διατάξεις.

6) Με το δεύτερο ερώτημα του Tribunale του Trento ζητείται επίσης να καθοριστεί αν ο κανονισμός 1430/79 επιτρέπει να εξαρτάται η επιστροφή των τελών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως από την προϋπόθεση ότι η επιδάρυνση δεν επερρίφθη από αυτόν που κατέβαλε αχρεωστήτως και ο οποίος άσκησε την αγωγή περί αποδόσεως του αχρεωστήτου.

Πρέπει να διαπιστωθεί σχετικά ότι καμία διάταξη του κανονισμού 1430/79 δεν αναφέρεται στην πιθανότητα επιρρίψεως της επιβαρύνσεως και ακόμη λιγότερο στη δυνατότητα να ληφθεί υπόψη η επίρριψη αυτή για την απόδοση του αχρεωστήτου και ότι εν πάση περιπτώσει, μια τέτοια διάταξη δεν μπορεί να καταστήσει νόμιμη μια διάκριση εν σχέσει προς άλλες διαφορετικές επιδα-

ρύνσεις ούτε να καταστήσει κενή περιεχομένου την προστασία των δικαιωμάτων που εγγυάται σε όλους ο κοινοτικός κανόνας, που παραβιάστηκε με την αντικανονική είσπραξη.

Σύμφωνα με το άρθρο του 1, παράγραφος 1, ο κανονισμός «καθορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι αρμόδιες αρχές επιτρέπουν την απόδοση ή την επιστροφή των τελών»· η επιστροφή αυτή δεν μπορεί συνεπώς να εξαρτάται από προϋποθέσεις που δεν προβλέπονται ρητά από τον κανονισμό.

Το άρθρο 2, παράγραφος 1, ορίζει ότι η απόδοση ή η επιστροφή των τελών πραγματοποιείται όταν «το λαμβανόμενο υπόψη ποσό των τελών αυτών αναφέρεται σε εμπορεύματα για τα οποία δεν υφίσταται καμία τελωνειακή οφειλή...». Προφανώς, ένας κανόνας που επιβάλλει πληρωμή ασυμβίβαστη προς κοινοτικό κανόνα δεν μπορεί να δημιουργήσει τέτοια οφειλή· η μη οφειλόμενη πληρωμή γεννά δικαίωμα αποδόσεως.

Το άρθρο 3 του κανονισμού προβλέπει την απόδοση ή την επιστροφή τελών που εισπράχθηκαν υπό ειδικές περιστάσεις, κατά τις οποίες δεν συντρέχει αμέλεια ή εικονικότητα εκ μέρους του ενδιαφερομένου· αν μια είσπραξη αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο μπορούσε να γεννήσει τελωνειακή οφειλή, η επιστροφή των ποσών που εισπράχθηκαν έτσι αχρεωστήτως θα έπρεπε να προβλέπεται στην εν λόγω διάταξη του κανονισμού.

Το άρθρο 15 προβλέπει ρητά ότι η επιστροφή «επιτρέπεται μόνο στο ίδιο το πρόσωπο που κατέβαλε τα τέλη αυτή ή που υποχρεούται να τα καταβάλει, ή στα

πρόσωπα που το διαδέχτηκαν στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του». Ο περιορισμός αυτός δεν επιτρέπει να ληφθεί υπόψη η επίρριψη για την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων τελών: αν το δικαίωμα επιστροφής δεν αναγνωριζόταν στο πρόσωπο που, αφού κατέβαλε αχρεωστήτως, μπόρεσε να επιρρίψει την επιδάρυση σε άλλο επιχειρηματία, το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί να μην αναγνωριστεί σε αυτό τον τελευταίο ο οποίος, αφού κατέβαλε την επιδάρυση, πρέπει να μπορεί να τύχει επιστροφής. Το άρθρο 15 του κανονισμού αντιστοιχεί απόλυτα στο ιταλικό σύστημα που ίσχυε μέχρι τις 31 Ιουλίου 1982, σύμφωνα με το οποίο εκείνος ο οποίος κατέβαλε αχρεωστήτως έχει πάντοτε το δικαίωμα να τύχει επιστροφής των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, έστω και αν προσκομίζεται η απόδειξη ότι επέρριψε την επιδάρυση σε άλλο πρόσωπο, υπό την επιφύλαξη του δικαιώματος του τελευταίου να τύχει με τη σειρά του επιστροφής από εκείνον ο οποίος αρχικά κατέβαλε αχρεωστήτως, μέσα στα όρια της επιστροφής την οποία έλαβε αυτός και μετά την πραγματοποίηση της επιστροφής.

Η αρχή της υπεροχής του κοινοτικού κανόνα έναντι κάθε εθνικού κανόνα, έστω και μεταγενέστερου, συνεπάγεται ότι ο κανονισμός 1430/79 αντικατέστησε πλήρως τις διατάξεις όλων των συστημάτων των κρατών μελών όσον αφορά την επιστροφή των εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, ιδίως αν η είσπραξη ήταν αντικανονική λόγω του ότι δεν συμβιβαζόταν προς κοινοτική αρχή.

Εν πάση περιπτώσει, η συνύπαρξη εθνικών κανόνων με κοινοτικούς κανόνες μπορεί να γίνει δεκτή μόνο υπό τον όρο ότι δεν υπάρχει και η ελάχιστη ασυμφωνία μεταξύ τους: αυτό όμως δεν συμβαίνει εν προκειμένω.

Πράγματι, η απαγόρευση των επιδάρυσεων ισοδύναμου αποτελέσματος θα παρέμενε πλατωνική αν δεν αναγνωριζόταν στα θύματα της παραβίασεως των κοινοτικών αρχών το δικαίωμα να ζητήσουν απόδοση από τις αρμόδιες εθνικές αρχές.

Η θεμελιώδης αρχή της τελωνειακής ενώσεως, στην οποία βασίζεται όλη η δομή της Κοινότητας, θα διακυβευόταν ενδεχομένως αν επιτρεπόταν στα κράτη μέλη να μην επιστρέφουν τα ποσά που εισέπραξαν αντικανονικά ως επιδάρυσεις ισοδύναμου αποτελέσματος προς δασμούς στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές. Θα επηρεαζόταν επίσης η δυνατότητα συγκεκριμένου ελέγχου των ενδεχομένων παραβάσεων των κρατών μελών από το Δικαστήριο, δεδομένου ότι η επαγρύπνηση των ενδιαφερομένων για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους ιδιωτών συνεπάγεται αποτελεσματικό έλεγχο ο οποίος προστίθεται στον έλεγχο, του οποίου την άσκηση τα άρθρα 169 και 170 εμπιστεύονται στην επιμέλεια της Επιτροπής και των κρατών μελών.

Η κυβέρνηση της Ιταλικής Δημοκρατίας θέτει υπό αμφισβήτηση το παραδεκτό της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.

Σύμφωνα με το άρθρο 177 της συνθήκης, της προδικαστικής αποφάσεως του Δικαστηρίου πρέπει να προηγείται η εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου λήψη μέτρου που έχει το χαρακτήρα «αποφάσεως»: κατά συνέπεια, όταν η απόφαση που πρέπει να ληφθεί στην κύρια υπόθεση δεν είναι ικανή να προδικάσει την «κρίση» επί της διαφοράς, η προηγούμενη επίλυση του ζητήματος κοινοτικού δικαίου είναι προφανώς άσχετη. Δεν δικαιολογείται αίτηση

εκδόσεως «προδικαστικής» αποφάσεως όταν συνάγεται, όπως εν προκειμένω, από την ίδια την αίτηση ότι δεν μπορεί να επηρεάσει την «κρίση» επί της κυρίας υποθέσεως. Εν προκειμένω, ο presidente istruttore δεν επελήφθη αιτήσεως εκδόσεως αποφάσεως που υπάγεται στην αρμοδιότητα του δικαστηρίου ως συλλογικού οργάνου· ο presidente istruttore κλήθηκε να λάβει μέτρο που δεν έχει κανένα στοιχείο αποφάσεως και κανένα οριστικό χαρακτήρα.

Σύμφωνα με το άρθρο 177, η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να προέρχεται από το δικαστή στον οποίο απόκειται να κρίνει επί της υποθέσεως, εν προκειμένω από το δικαστήριο. Το δικαστήριο πρέπει συνεπώς να διαπιστώσει την προφανή απουσία αιτήσεως η οποία υποβλήθηκε σύμφωνα με τους κανόνες.

Επί της ουσίας

α) Η διάταξη στην οποία αναφέρεται το πρώτο ερώτημα του Tribunale του Trento (εφόσον το άρθρο 10 του νομοθετικού διατάγματος 430 επανελήφθη σχεδόν κατά γράμμα από το άρθρο 19 του νομοθετικού διατάγματος 688) δεν είναι διαφορετική από το άρθρο 4, παράγραφος IV, του γαλλικού δημοσιονομικού νόμου για το 1981 και εμπνέεται από αρχή η οποία υπάρχει στα συστήματα άλλων κρατών μελών, ιδίως της Δανίας, βάσει της οποίας η απόδοση του χρεωστήτου εξαρτάται από την ύπαρξη ζημίας την οποία υπέστη εκείνος που κατέβαλε χρεωστήτως, ώστε να εμποδίζεται ο αδικαιολόγητος πλουτισμός του κατόπιν αγωγής για την απόδοση του χρεωστήτου η οποία δεν υπόκειται σε προϋποθέσεις.

β) Ο κανονισμός 1430/79, που άρχισε να ισχύει την 1η Ιουλίου 1980, δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη προοριζόμενη να ρυθμίσει τις προγενέστερες καταστάσεις, ιδίως την επιστροφή δασμών που είχαν υπολογισθεί και εισπραχθεί πριν από την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του. Εφόσον

στην κύρια υπόθεση πρόκειται για επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος που είχαν εισπραχθεί μεταξύ του 1974 και του 1977, πρέπει να διαπιστωθεί ότι καμία κοινοτική ρύθμιση δεν εφαρμόζεται· το δικαίωμα αποδόσεως των επιβαρύνσεων διέπεται συνεπώς αποκλειστικά από το εσωτερικό ιταλικό δίκαιο.

γ) Στην ιταλική έννομη τάξη, η γενική ρύθμιση της αποδόσεως του χρεωστήτου αποτελεί αντικείμενο του άρθρου 2033 του αστικού κώδικα· το άρθρο 19 του νομοθετικού διατάγματος 688 αποτελεί παρέκκλιση από το γενικό κανόνα, όπως συνάγεται από την ερμηνεία που δίδεται από τη νομολογία στο άρθρο 2033.

Δεν συνάγεται εντούτοις ότι ο ειδικός κανόνας είναι ασυμβίβαστος με την κοινοτική έννομη τάξη· η τάξη αυτή δεν περιλαμβάνει καμία αρχή που εμποδίζει να ληφθεί υπόψη η επιρριψη της τελωνειακής επιβαρύνσεως για να αποκλειστεί η απόδοση της επιβαρύνσεως στο πρόσωπο το οποίο την κατέβαλε χρεωστήτως.

δ) Όσον αφορά την επιστροφή των επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος που εισπράχθηκαν αντίθετα προς το άρθρο 13 της συνθήκης, από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγονται οι ακόλουθες αρχές:

— ελλείπει κοινοτικής ρυθμίσεως, απόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ρυθμίσει την επιστροφή των εθνικών φόρων που εισπράχθηκαν χρεωστήτως εφόσον δεν συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο·

— οι εθνικές ρυθμίσεις μπορούν να καθορίσουν προς το σκοπό αυτό ορισμένες προϋποθέσεις, αρκεί αυτές να μην είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που προβλέπονται για ανάλογες περιπτώσεις και να μην καθιστούν πρακτικά αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που εγγυάται στους ιδιώτες η κοινοτική έννομη τάξη·

— τίποτε στο κοινοτικό σύστημα δεν εμποδίζει τον καθορισμό ορίου όσον αφορά την επιστροφή, κατά το μέτρο που οι επιδαρύνσεις που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως κατέστη δυνατό να συμπεριληφθούν στις τιμές της υποκείμενης στην επιδάρυνση επιχειρήσεως και επερίφθησαν στους αγοραστές.

απόδειξη ότι δεν πραγματοποιήθηκε επίρριψη της φορολογικής επιδαρύνσεως σε άλλα πρόσωπα, ο επίμαχος κανόνας δεν θίγει καθόλου την άσκηση του δικαιώματος, που απονέμεται από το κοινοτικό δίκαιο στους ιδιώτες, να μην υπόκεινται σε επιδαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς.

Η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων που διατυπώνεται στη νομολογία του Δικαστηρίου δεν σημαίνει ότι είναι ασυμβίβαστος με την κοινοτική έννομη τάξη ο εσωτερικός κανόνας που προβλέπει ειδική ρύθμιση για ορισμένους τομείς και παρεκκλίνει από το κοινό δίκαιο: αντίθετα, είναι ασυμβίβαστος με το κοινοτικό δίκαιο ο εσωτερικός κανόνας που, στον ίδιο τομέα, ρυθμίζει διαφορετικά το δικαίωμα αποδόσεως αναλόγως του αν η πραγματοποιηθείσα πληρωμή αναγνωρίζεται ότι έγινε αχρεωστήτως· δάσει εθνικών κανόνων ή δάσει της κοινοτικής ρυθμίσεως. Ο εθνικός κανόνας που διέπει την επιστροφή των δασμολογικών επιδαρύνσεων πρέπει να δλέπει παρόμοιες προϋποθέσεις στην περίπτωση που η καταβολή μπορεί να χαρακτηριστεί ως μη οφειλομένη δάσει των εθνικών κανόνων καθώς και στην περίπτωση που ο χαρακτηρισμός αυτός απορρέει από την κοινοτική ρύθμιση.

Το άρθρο 19 του νομοθετικού διατάγματος 688 εισάγει παρόμοια ρύθμιση για την επιστροφή των δασμών, των φόρων κατασκευής, των φόρων καταναλώσεως και των κρατικών τελών· αναφέρεται σε ομοιογενή τομέα και δεν προβλέπει καμία διάκριση όσον αφορά τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την επιστροφή των εθνικών φόρων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως αναλόγως του αν αυτοί παραδιάζουν τους εθνικούς ή τους κοινοτικούς κανόνες.

Προκειμένου για τις προϋποθέσεις στις οποίες υπόκειται η επιστροφή, πρέπει να διαπιστωθεί ότι απαιτώντας την έγγραφη

Ο κανόνας εντάσσεται στο σύστημα άλλων διατάξεων της εσωτερικής εννόμου τάξεως, ιδίως εκείνων οι οποίες τάσσουν δεκαετή προθεσμία για την παραγραφή του δικαιώματος αποδόσεως του αχρεωστήτου και εκείνων που επιβάλλουν την υποχρέωση διατηρήσεως κατά τη διάρκεια της ίδιας προθεσμίας των λογιστικών βιβλίων της επιχειρήσεως. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει καμία ανυπέρδλητη δυσκολία υλικής προσκομίσεως των εγγράφων που απαιτούνται κατά το άρθρο 19 του νομοθετικού διατάγματος 688.

ε) Εν πάση περιπτώσει, η ρύθμιση που εισάγεται με τον κανονισμό 1430/79 αφορά περιπτώσεις μη οφειλομένης καταβολής που οφείλονται σε λογιστικό λάθος, συνελώς περιπτώσεις μη ρυθμιζόμενες στην Ιταλία με το άρθρο 19 του νομοθετικού διατάγματος 688.

Η *Επιτροπή* διατυπώνει κυρίως τις ακόλουθες παρατηρήσεις:

Επί του πρώτου ερωτήματος

α) Όσον αφορά την ιταλική τελωνειακή νομοθεσία, πρέπει να διαπιστωθεί ότι οι όροι «εισαγωγικοί δασμοί» καλύπτουν όλους τους δασμούς που το τελωνείο έχει την υποχρέωση να εισπράξει δυνάμει της νομοθεσίας που ισχύει κατά το χρόνο της εισαγωγής των εμπορευμάτων, συνελώς όχι

μόνο τους δασμούς που προβλέπονται από το κοινό δασμολόγιο, αλλά επίσης τις γεωργικές εισφορές και τις άλλες επιβαρύνσεις κατά την εισαγωγή που προβλέπονται από τους κοινοτικούς κανονισμούς, τις επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος, τους ειδικούς φόρους καταναλώσεως, τα τέλη μονοπωλίου, τους φόρους καταναλώσεως, τα κρατικά τέλη και κάθε άλλη χρηματική επιβάρυνση που εισπράττεται στα σύνορα κατά το χρόνο της εισαγωγής.

Από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι είναι δυνατό να συνυπάρχουν διαφορετικοί όροι και προϋποθέσεις για τους αμέσους ή εμμέσους φόρους και ακόμη, όσον αφορά τους εμμέσους φόρους, για τους φόρους καταναλώσεως υπό ευρεία έννοια και τους άλλους εμμέσους φόρους. Το άρθρο 10 του νομοθετικού διατάγματος 430 καθορίζει προϋποθέσεις επιστροφής παρόμοιες για όλους τους φόρους με τους οποίους επιβαρύνονται τα εμπορεύματα στο στάδιο της καταναλώσεως.

Οι όροι ασκήσεως προσφυγής που προβλέπονται από την επίμαχη ρύθμιση για την επιστροφή των επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς δεν είναι συνεπώς δυσμενέστεροι από εκείνους που αφορούν τις προσφυγές με τις οποίες ζητείται η επιστροφή άλλων εσωτερικών επιβαρύνσεων.

6) Η έγγραφη απόδειξη ότι τα υποκείμενα σε φορολογία εμπορεύματα δεν μεταβιβάστηκαν, δεν φαίνεται τόσο δύσκολο να προσκομιστεί ώστε να καθίσταται πρακτικώς αδύνατη η επιστροφή των εθνικών επιβαρύνσεων ισοδυνάμου αποτελέσματος, ενώ η επιστροφή των εσωτερικών φόρων του ίδιου τύπου, υποκειμένη σε διαφορετικού όρους, είναι δυνατή. Προκειμένου για την επιστροφή επιβαρύνσεων ορισμένου τύπου, δεν φαίνεται ότι εισάγει διακρίσεις η απαίτηση της προσκομίσεως μιας εξαιρετικά τυπικής αποδείξεως (της έγγραφης αποδείξεως), ενώ η ίδια απόδειξη δεν απαι-

τείται προκειμένου για την επιστροφή επιβαρύνσεων άλλου τύπου. Δεν φαίνεται ότι είναι στην πράξη εξαιρετικά δύσκολη η εκπλήρωση της υποχρεώσεως προσκομίσεως της έγγραφου αποδείξεως ότι τα εμπορεύματα που υπόκεινται στην καταβολή τέλους δεν μεταβιβάστηκαν: αρκεί να προσκομιστεί η απόδειξη ότι τα εμπορεύματα δρίσκονται πάντοτε στη διάθεση του εισαγωγέα εντός αποθήκης· εξάλλου, όσον αφορά τους φόρους καταναλώσεως με τους οποίους επιβαρύνονται ορισμένα εμπορεύματα, το τεκμήριο ότι ο φόρος επερίφηθη σε άλλους επιχειρηματίες κατά τη μεταβίβασή τους, αντικατοπτρίζει απλώς μια συνήθη εμπορική πρακτική.

γ) Μεγαλύτερες αμφιβολίες δημιουργεί ο αναδρομικός χαρακτήρας της επίδικης διάταξεως στην κύρια δίκη.

Βέβαια, το γεγονός ότι ένας νόμος παράγει αναδρομικά αποτελέσματα είναι καθαυτό νόμιμο· έχει εντούτοις πάντοτε εξαιρετικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι καταρχήν ο νόμος ορίζει για το μέλλον. Στην πράξη, ο νομοθέτης θα έπρεπε να δρίσκεται ενώπιον καταστάσεως που δεν μπορούσε να ρυθμιστεί διαφορετικά παρά με νόμο που παράγει αναδρομικά αποτελέσματα· εν προκειμένω, είναι δύσκολο να γίνουν κατανοητά τα στοιχεία που οδήγησαν την ιταλική κυβέρνηση να επιλέξει νόμο αυτού του τύπου.

Είναι δύσκολο να συμβιβαστεί η αρχή της ασφάλειας του δικαίου με την αρχή του αναδρομικού αποτελέσματος νόμου που υποχρεώνει τους επιχειρηματίες, οι οποίοι είχαν συνάψει εμπορικές συμβάσεις σε χρονική περίοδο κατά την οποία δεν ίσχυαν ορισμένοι νομικοί κανόνες, να συμμορφωθούν προς ορισμένες απαιτήσεις όσον αφορά την απόδειξη για να επιτύχουν την επιστροφή μη οφειλομένων φορολογικών επιβαρύνσεων, τις οποίες κατέβαλαν σε χρονική περίοδο κατά την οποία δεν υπήρχε καμία απαίτηση αποδείξεως ιδιαί-

τερου είδους. Όσον αφορά την απόδοση του αχρεωστήτου, ο αστικός κώδικας δεν επέβαλε ποτέ την υποχρέωση αρνητικής εγγράφου αποδείξεως για τη δυνατότητα ασκήσεως της αγωγής περί αποδόσεως του αχρεωστήτου.

Η σώρευση αποδεικτικού όρου, που καθεαυτός δεν εισάγει διακρίσεις, και των συνεπειών του αναδρομικού αποτελέσματος του νόμου, προπάντων όσον αφορά τις σχέσεις οι οποίες, πολλά χρόνια μετά, τερατίστηκαν ή εν πάση περιπτώσει έληξαν, φέρει προφανώς μια ορισμένη κατηγορία επιχειρηματιών σε εξαιρετικά προβληματική κατάσταση, κατά το μέτρο που τους είναι δύσκολο να αντιμετωπίσουν τις νέες απαιτήσεις του νομοθέτη. Από την άποψη αυτή, ο εθνικός κανόνας δαίνει πέρα από τις απαιτήσεις που θέτει η νομολογία του Δικαστηρίου για την απόδοση των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως ως επιβαρύνσεις ισοδύναμου αποτελέσματος.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

Ο κανονισμός 1430/79 εφαρμόζεται επί των τελών που έχουν επιβληθεί από την αρμόδια αρχή από την 1η Ιουλίου 1980· όμως, τα επίδικα τέλη στην κύρια υπόθεση εισπράχθηκαν σε προγενέστερη ημερομηνία.

Εν πάση περιπτώσει, τα εθνικά τέλη που αποτελούν επιβαρύνσεις ισοδύναμου αποτελέσματος δεν εμπíπτουν, έστω και από την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του κανονισμού 1430/79, στο πεδίο εφαρμογής του: ο κανονισμός αφορά τους εισαγωγικούς και εξαγωγικούς δασμούς που ορίζονται στο άρθρο 1, συνεπώς μόνο τα κοινοτικά τέλη, δασμούς και εισφορές. Δεν εφαρμόζεται επί της επιστροφής των εθνικών επιβαρύνσεων ούτε στις περιπτώσεις κατά τις οποίες εθνικές επιβαρύνσεις αναγνωρίστηκαν ως ασυμβίβαστες προς το κοινοτικό δίκαιο.

Επί των απαντήσεων που πρέπει να δοθούν στα υποβληθέντα ερωτήματα

Στις ερωτήσεις που υπέβαλε το Tribunale του Trento πρέπει να δοθούν οι ακόλουθες απαντήσεις:

1. α) Εθνικός νόμος που, κατά παρέκκλιση από τους γενικούς κανόνες που διέπουν την απόδοση του αχρεωστήτου, εξαρτά την επιστροφή ορισμένων τελών, μεταξύ των οποίων ιδίως των τελών υγειονομικού ελέγχου, που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως αντίθετα προς τους ορισμούς του κοινοτικού δικαίου ως επιβαρύνσεις ισοδύναμου αποτελέσματος, από την απόδειξη ότι δεν επερίφθησαν σε άλλα πρόσωπα και ο οποίος αντίθετα δεν θέτει την ίδια προϋπόθεση για την επιστροφή κάθε άλλου φόρου, δασμού ή επιβαρύνσεως που καταβλήθηκε αχρεωστήτως, δεν φαίνεται ότι είναι καθεαυτός αντίθετος προς τις αρχές της κοινοτικής εννόμου τάξεως, όπως αυτές ερμηνεύονται από τη νομολογία του Δικαστηρίου.
- 6) Η έγγραφη απόδειξη η οποία, δυνάμει του ανωτέρω εθνικού νόμου, αποτελεί τη μόνη προϋπόθεση για την επιστροφή των τελών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, μπορεί να καταστήσει πρακτικώς αδύνατη ή τουλάχιστον εξαιρετικά δύσκολη την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία οι εθνικοί δικαστές είναι υποχρεωμένοι να διασφαλίζουν, όταν στο εν λόγω δόρυ αποδείξεως προστίθεται η επίπτωση νόμου ο οποίος παράγει αναδρομικά αποτελέσματα.
2. Ο κανονισμός 1430/79, της 2ας Ιουλίου 1979, δεν εφαρμόζεται επί της επιστροφής επιβαρύνσεων ισοδύναμου απο-

τελέσματος τις οποίες επέβαλε στις ενδοκοινοτικές συναλλαγές κράτος μέλος κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου.

III — Προφορική διαδικασία

Κατά τη συνεδρίαση της 21ης Ιουνίου 1983, η εταιρεία San Giorgio, εκπροσωπούμενη από το δικηγόρο Catalano, η κυβέρνηση της Ιταλικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενη από τον Laporta και η Επιτροπή εκπροσωπούμενη από τον Giancarlo Olmi, βοηθό γενικό διευθυντή της νομικής υπηρεσίας της, ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους και απάντησαν στις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο.

Κατά την εν λόγω συνεδρίαση, οι διάδικοι προέβησαν κυρίως σε διευκρινίσεις σχετικά με τις γραπτές παρατηρήσεις τους. Πάντως, η *Επιτροπή* συμπλήρωσε και τροποποίησε ως προς δύο σημεία τις γραπτές παρατηρήσεις της επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος.

Όσον αφορά την απόδοση φόρων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, η νομολογία του Δικαστηρίου επιβάλλει τήρηση της αρχής της μη διακρίσεως μεταξύ εισαγομένων και εγχωρίων προϊόντων· η ίδια μεταχείριση θα έπρεπε συνεπώς να ισχύει για το σύνολο ή τουλάχιστον για το μεγαλύτερο

μέρος των έμμεσων φόρων. Από την άποψη αυτή, φαίνεται ότι δεν συμβιδάζεται καθόλου με την ανωτέρω αρχή το γεγονός ότι το άρθρο 10 του νομοθετικού διατάγματος 430 αφορά ομάδα φόρων όπου κυριαρχούν οι εισαγωγικοί δασμοί και τέλη.

Εξάλλου, φαίνεται ότι οι διατάξεις της επίμαχης ρυθμίσεως που αναφέρονται στην απόδειξη μπορούν να δώσουν στη διοίκηση το δικαίωμα να απαιτήσει από τον εισαγωγέα, ο οποίος ζητεί την απόδοση μη οφειλόμενης επιβαρύνσεως που ισχυρίζεται ότι δεν επέβριψε, να προσκομίσει την απόδειξη ότι η τιμή πώλησεως δεν ήταν ανώτερη από εκείνη που θα ζητούσε αν δεν υπήρχε η επιβάρυνση ή στην πραγματικότητα ότι δεν έγινε διπλή ενέργεια: αύξηση της τιμής λόγω της επιβαρύνσεως και μείωσή της, ελεύθερα παραχωρούμενη από τον επιχειρηματία, για τη διευκόλυνση της πώλησεως. Τέτοια αρνητική απόδειξη αποτελεί «διαβολική απόδειξη», το γεγονός δε ότι απαιτείται, είναι ικανό να καταστήσει κενό περιεχομένου το δικαίωμα του επιχειρηματία να του αποδοθεί η επιβάρυνση που κατέβαλε αχρεωστήτως.

Ο γενικός εισαγγελέας ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1983.

Σκεπτικό

- 1 Με διάταξη της 23ης Ιουλίου 1982, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 5 Αυγούστου 1982, ο presidente istruttore του Tribunale του Trento υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικά ερωτήματα ως προς τον καθορισμό των αρχών της συνθήκης ΕΟΚ που αναφέρονται στην απόδοση δασμών οι οποίοι εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου αφενός και, αφετέρου, ως προς την ερμηνεία του κανονισμού 1430/79 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουλίου 1979, περί της επιστροφής ως αχρεωστήτως εισπραχθέντων ή της διαγραφής χρέους εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών (ΕΕ ειδ. έκδ., 11/015, σ. 162).

- 2 Από τη δικογραφία συνάγεται ότι η εταιρεία San Giorgio, προσφεύγουσα στην κύρια δίκη, αναγκάστηκε να καταβάλει κατά την περίοδο 1974 μέχρι 1977 τέλη υγειονομικού ελέγχου, τα οποία, κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, εισπράχθηκαν κατά την εισαγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων προελεύσεως κρατών μελών της ΕΟΚ.
- 3 Ο πρόεδρος του Tribunale του Trento, ενώπιον του οποίου η εταιρεία San Giorgio υπέβαλε αίτηση αποδόσεως των εν λόγω ποσών, με απόφαση που εξέδωσε στα πλαίσια διαδικασίας εκδόσεως διαταγής πληρωμής, διέταξε τη διοίκηση οικονομικών του κράτους να επιστρέψει στην εταιρεία San Giorgio ποσό 65 160 585 ιταλικών λιρών και επέτρεψε την προσωρινή εκτέλεση της αποφάσεως.
- 4 Η διοίκηση οικονομικών, αφού άσκησε ανακοπή κατά της διαταγής πληρωμής του προέδρου του Tribunale του Trento, υπέβαλε αίτηση αναστολής εκτελέσεως της εν λόγω διαταγής πληρωμής. Προς υποστήριξη της αιτήσεως αυτής, επικαλέστηκε το άρθρο 10 του νομοθετικού διατάγματος 430 της 10ης Ιουλίου 1982, που περιλαμβάνει διατάξεις σχετικά με τους φόρους κατασκευής, τις κινήσεις πετρελαιοειδών, τους αμέσους φόρους, το φόρο προστιθέμενης αξίας και τις σχετικές κυρώσεις (GURI αριθ. 190, της 13ης Ιουλίου 1982) και ορίζει τα εξής:

«Πρόσωπο που κατέβαλε αχρεωστήτως εισαγωγικούς δασμούς, φόρους κατασκευής, φόρους καταναλώσεως ή κρατικά τέλη, έστω και πριν από την έναρξη της ισχύος του παρόντος διατάγματος, δεν δικαιούται επιστροφής των καταβληθέντων ποσών, εκτός αν συντρέχει πλάνη περί τα πράγματα, όταν η σχετική επιβάρυνση επερίφηη κατά οποιονδήποτε τρόπο σε άλλα πρόσωπα.

Η επιβάρυνση τεκμαίρεται ότι επερίφηη κάθε φορά που τα προϊόντα για τα οποία πραγματοποιήθηκε η πληρωμή μεταβιβάστηκαν, έστω και μετά από επεξεργασία, μεταποίηση, συναρμολόγηση, συναρμογή ή προσαρμογή, εκτός αν αποδειχθεί εγγράφως το αντίθετο . . .»

- 5 Δεδομένου ότι η εταιρεία San Giorgio έδωσε υπό αμφισβήτηση το κατά πόσο συμβιβάζονται οι ανωτέρω διατάξεις προς τις αρχές της κοινοτικής έννομης τάξης, ο πρόεδρος του Tribunale του Trento, λαμβάνοντας υπόψη τη «σοβαρότητα» των παρατηρήσεων που διατυπώθηκαν και τη σημασία τους για την απόφαση επί της αιτήσεως αναστολής της προσωρινής εκτελέσεως, ζήτησε από το Δικαστήριο να απαντήσει στα ακόλουθα ερωτήματα:
  - 1) Ζητείται από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, προς διασάφηση ή, αν συντρέχει περίπτωση, προς συμπλήρωση της νομολογίας του όπως διαμορφώθηκε ιδίως

με τις αποφάσεις της 27ης Μαρτίου 1980 επί της υποθέσεως 61/79 (υπουργείο οικονομικών κατά εταιρείας Denkavit), της 10ης Ιουλίου 1980 επί της υποθέσεως 811/79 (υπουργείο οικονομικών κατά εταιρείας Ariete) και της 10ης Ιουλίου 1980 επί της υποθέσεως 826/79 (υπουργείο οικονομικών κατά εταιρείας MIRECO):

- α) αν εθνικός νόμος που (κατά παρέκκλιση από τους γενικούς κανόνες που διέπουν την απόδοση του αχρεωστήτως καταβληθέντος) θέτει ως προϋπόθεση για την επιστροφή ορισμένων τελών (μεταξύ των οποίων, ιδίως, των τελών υγειονομικού ελέγχου) που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, αντίθετα προς τους ορισμούς του κοινοτικού δικαίου, ως επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς, την απόδειξη ότι δεν επερρίφθησαν σε άλλα πρόσωπα, ο νόμος δε αυτός δεν θέτει απεναντίας την ίδια προϋπόθεση για την απόδοση κάθε άλλου φόρου, δασμού ή επιβαρύνσεως που καταβλήθηκε αχρεωστήτως, πρέπει να θεωρηθεί ότι εισάγει διακρίσεις, αντίθετα προς τις αρχές της κοινοτικής έννομης τάξης· και αν είναι ουσιώδες το γεγονός ότι οι επιβαρύνσεις τις οποίες αφορά ο ανωτέρω κανόνας καταβλήθηκαν στην πραγματικότητα αχρεωστήτως μόνο γιατί αντίκεινται προς κοινοτικό κανόνα·
  - β) αν η αρνητική έγγραφη απόδειξη η οποία, σύμφωνα με τον ανωτέρω εθνικό νόμο, αποτελεί τη μόνη προϋπόθεση για την απόδοση των επιβαρύνσεων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, καθιστά «πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που τα εθνικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να διασφαλίζουν».
- 2) Αν από την 1η Ιουλίου 1980, ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του κανονισμού 1430/79 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουλίου 1979, περί της επιστροφής ως αχρεωστήτως εισπραχθέντων ή της διαγραφής χρέους εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών που κατά τη διατύπωση του άρθρου 1, παράγραφος 2, εφαρμόζεται στους δασμούς και τις *επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος*, θεσπίστηκε για πρώτη φορά κοινοτικό σύστημα που ρυθμίζει την απόδοση των αχρεωστήτως καταβληθέντων τελών, χωρίς να προβλέπει καμία εξαίρεση για την περίπτωση της επιρρίψεως τη επιβαρύνσεως σε άλλα πρόσωπα· αν το σύστημα αυτό υπερισχύει έναντι κάθε άλλου εθνικού νόμου, προγενέστερου ή μεταγενέστερου.
- 6 Πρέπει να σημειωθεί ότι το νομοθετικό διάταγμα 430, που ίσχυε όταν ο πρόεδρος του Tribunale του Trento αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, δεν μετετράπη σε νόμο, αλλά διατάξεις κατ' ουσία όμοιες με τις διατάξεις του άρθρου 10 του εν λόγω νομοθετικού διατάγματος περιελήφθησαν μεταγενέστερα στο άρθρο 19 του νομοθετικού διατάγματος 688, της 30ής Σεπτεμβρίου 1982, περί λήψεως κατεπειγόντων μέτρων όσον αφορά τα φορολογικά έσοδα, που μετετράπη σε νόμο με το νόμο 873, της 27ης Νοεμβρίου 1982 (GURI αριθ. 270, της 30ής Σεπτεμβρίου 1982, και αριθ. 328, της 29ης Νοεμβρίου 1982). Η διάταξη αυτή είναι διατυπωμένη ως εξής:

«Κάθε πρόσωπο που κατέβαλε αχρεωστήτως εισαγωγικούς δασμούς, φόρους κατασκευής, φόρους καταναλώσεως ή κρατικά τέλη, έστω και πριν από την έναρξη της ισχύος του παρόντος διατάγματος, δικαιούται επιστροφής των καταβληθέντων ποσών αν αποδείξει εγγράφως ότι η αντίστοιχη επιδάρυνηση δεν επερίφη κατά οποιοδήποτε τρόπο σε άλλα πρόσωπα, εκτός αν συντρέχει πλάνη περί τα πράγματα. Η έγγραφη απόδειξη που αναφέρεται στην προηγούμενη παράγραφο πρέπει να προσκομίζεται επίσης όταν τα εμπορεύματα για τα οποία πραγματοποιήθηκε η πληρωμή μεταδιβάστηκαν μετά από επεξεργασία, μεταποίηση, συναρμολόγηση, συναρμογή ή προσαρμογή . . .»

Επί του παραδεκτού

- 7 Η ιταλική κυβέρνηση αμφισβητεί το παραδεκτό των ερωτημάτων που υπέβαλε στο Δικαστήριο ο πρόεδρος του Tribunale του Trento κατά την προκαταρκτική φάση της διαδικασίας. Προβάλλει ότι δεν είναι δυνατό να γίνει δεκτή αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που υποβάλλεται στα πλαίσια διαδικασίας εκδόσεως διαταγής πληρωμής, δεδομένου ότι η απόφαση που απαιτείται κατά την έννοια της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 177 πρέπει να εκδίδεται όχι από τον presidente istruttore, αλλά από το δικαστήριο ως συλλογικό όργανο.
- 8 Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επί του σημείου αυτού την πάγια νομολογία του, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα παραπομπής δυνάμει του άρθρου 177 ανήκει σε κάθε δικαστήριο των κρατών μελών, ανεξάρτητα άλλωστε από το στάδιο της δίκης που εκκρεμεί ενώπιον του οικείου δικαστηρίου και από το είδος της αποφάσεως που αυτό καλείται να εκδώσει (βλ. σχετικά, ιδίως τις αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1971, Polini, 43/71, Racc. σ. 1039, της 21ης Φεβρουαρίου 1974, Birra Dreher, 162/73, Racc. σ. 201, και της 28ης Ιουνίου 1978, Simmenthal, 70/77, Racc. σ. 1453).
- 9 Πρέπει να διαπιστωθεί σχετικά ότι τόσο η διαταγή πληρωμής που εξέδωσε ο πρόεδρος του Tribunale του Trento, όσο και η απόφαση ως προς την ενδεχόμενη αναστολή εκτελέσεως της εν λόγω διαταγής πληρωμής κατόπιν της ανακοπής που άσκησε η διοίκηση οικονομικών υπάγονται στις πράξεις στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 177, δεύτερη παράγραφος, της συνθήκης.
- 10 Κατά συνέπεια, η δικονομική ένσταση που προέβαλε η ιταλική κυβέρνηση δεν είναι βάσιμη.

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 11 Με το πρώτο ερώτημα ερωτάται κατ' ουσία αν κράτος μέλος μπορεί να εξαρτήσει την επιστροφή εθνικών επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου από την προσκόμιση της αποδείξεως ότι οι επιβαρύνσεις αυτές δεν επερρίφθησαν σε άλλα πρόσωπα
- όταν η επιστροφή εξαρτάται από αποδεικτικούς κανόνες που καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση δικαιωμάτων που τα εθνικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να προασπίζουν·
  - και όταν η επιστροφή κάθε άλλου φόρου, δασμού ή επιβαρύνσεως εθνικού χαρακτήρα, που καταβλήθηκε αχρεωστήτως, δεν υπόκειται στις ίδιες περιοριστικές προϋποθέσεις.
- 12 Πρέπει καταρχάς να παρατηρηθεί σχετικά ότι το δικαίωμα επιστροφής επιβαρύνσεων που εισέπραξε κράτος μέλος κατά παράβαση των κανόνων του κοινοτικού δικαίου αποτελεί τη συνέπεια και το συμπλήρωμα των δικαιωμάτων που απονέμονται στους πολίτες από τις κοινοτικές διατάξεις, οι οποίες απαγορεύουν τις επιβαρύνσεις ισοδυνάμου αποτελέσματος προς δασμούς ή, κατά περίπτωση, την επιβολή εσωτερικών φόρων κατά τρόπο που να δημιουργούνται δυσμενείς διακρίσεις. Αν και αληθεύει ότι η επιστροφή είναι δυνατό να επιτευχθεί μόνο υπό τις ουσιαστικές και τυπικές προϋποθέσεις που ορίζονται από τις διάφορες σχετικές εθνικές νομοθεσίες, οι προϋποθέσεις αυτές εντούτοις, όπως συνάγεται από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκές από τις προϋποθέσεις που αφορούν παρόμοιες απαιτήσεις οι οποίες στηρίζονται στο εσωτερικό δίκαιο, ούτε μπορούν να είναι τέτοιες ώστε να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται από την κοινοτική έννομη τάξη (βλ. σχετικά τις ακόλουθες αποφάσεις του Δικαστηρίου: της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe και Comet, 33 και 45/76, Racc. σ. 1989 και 2043· της 27ης Φεβρουαρίου 1980, Hans Just κατά δανικού υπουργείου φορολογίας, 68/79, Racc. σ. 501· της 27ης Μαρτίου 1980, Denkavit Italiana, 61/79, Racc. σ. 1205· της 10ης Ιουλίου 1980, Agiète και MIRECO, 811 και 826/79, Racc. σ. 2545 και 2559 — μνεία των τριών τελευταίων αποφάσεων έγινε από το παραπέμπον δικαστήριο).
- 13 Πάντως, όπως εδέχθη επίσης το Δικαστήριο με την προγενέστερη νομολογία του και ιδίως με την ήδη αναφερθείσα απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 1980 (Hans Just), το κοινοτικό δίκαιο δεν εμποδίζει την εφαρμογή εθνικού νομικού συστήματος που αρνείται την απόδοση επιβαρύνσεων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως όταν η απόδοση αυτή συνεπάγεται αδικαιολόγητο πλουτισμό των

δικαιούχων. Από την άποψη συνελώς του κοινοτικού δικαίου, τίποτε δεν εμποδίζει το να λαμβάνουν υπόψη τα δικαστήρια, σύμφωνα με το εθνικό τους δικαιο, το γεγονός ότι επιβαρύνσεις που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως κατέστη δυνατό να ενσωματωθούν στην τιμή των εμπορευμάτων και να επιρριφθούν έτσι στους αγοραστές. Δεν είναι επομένως δυνατό να θεωρηθούν καταρχήν ως αντίθετες προς το κοινοτικό δικαιο εθνικές νομοθετικές διατάξεις που αποκλείουν την απόδοση φόρων, τελών και επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου όταν αποδεικνύεται ότι το πρόσωπο που αναγκάστηκε να καταβάλει τις εν λόγω επιβαρύνσεις τις επέρριψε πράγματι σε άλλα πρόσωπα.

- 14 Απεναντίας, θα ήταν ασυμβίβαστοι με το κοινοτικό δικαιο όλοι οι κανόνες περί αποδείξεως που έχουν ως αποτέλεσμα να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δύσκολη την επίτευξη της επιστροφής επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου. Αυτό ισχύει ιδίως προκειμένου για τεκμήρια ή αποδεικτικούς κανόνες που αποσκοπούν στο να μεταθέσουν στο φορολογούμενο το βάρος αποδείξεως ότι οι επιβαρύνσεις που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως δεν επερρίφθησαν σε άλλα πρόσωπα, ή προκειμένου για ιδιαίτερους περιορισμούς όσον αφορά το είδος της αποδείξεως που πρέπει να προσκομιστεί, όπως ο αποκλεισμός κάθε άλλου αποδεικτικού μέσου εκτός από την έγγραφη απόδειξη. Εφόσον αποδειχθεί το ασυμβίβαστο της εισπράξεως προς το κοινοτικό δικαιο, ο δικαστής πρέπει να διατηρήσει την ελευθερία του όσον αφορά την εκτίμηση του ζητήματος αν η επιβάρυνση μεταβιβάστηκε ή όχι, εν όλω εν μέρει, σε άλλα πρόσωπα.
- 15 Σε οικονομία της αγοράς που στηρίζεται στον ελεύθερο ανταγωνισμό, το ζήτημα αν και σε ποιο μέτρο φορολογικές επιβαρύνσεις που επιβλήθηκαν στον εισαγωγέα κατέστη πράγματι δυνατό να επιρριφθούν στα επόμενα οικονομικά στάδια ενέχει περιθώριο αβεβαιότητας που δεν είναι δυνατό να βαρύνει κανονικά το πρόσωπο που υποχρεώθηκε στην καταβολή επιβαρύνσεως αντίθετης προς το κοινοτικό δικαιο.
- 16 Το εθνικό δικαστήριο ερωτά αφετέρου το Δικαστήριο αν ρυθμίσεις που περιορίζουν την επιστροφή επιβαρύνσεων, οι οποίες εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, συμβιβάζονται με τις αρχές της συνθήκης ΕΟΚ όταν δεν εφαρμόζονται κατά τον ίδιο τρόπο σε κάθε άλλο φόρο, δασμό ή επιβάρυνση εθνικού χαρακτήρα. Επικαλείται σχετικά τις αποράσεις στις οποίες το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι το πρόβλημα της αμφισβήτησεως φόρων που εισπράχθηκαν παράνομα ή της αποδόσεως φόρων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως επιλύεται κατά διαφορετικό τρόπο στα διάφορα κράτη μέλη ή ακόμη και στο εσωτερικό του ίδιου κράτους, αναλόγως των διαφόρων ειδών των οικείων φόρων και επιβαρύνσεων (βλ. ιδίως την απόφαση της 27ης Μαρτίου 1980, *Denkavit Italiana*), υπογράμμισε ότι τα πρόσωπα που προβάλλουν δικαίω-

ματα δυνάμει διατάξεων του κοινοτικού δικαίου δεν είναι δυνατό να υφίστανται λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από τα πρόσωπα που εγείρουν παρόμοιες απαιτήσεις βάσει του εσωτερικού δικαίου.

- 17 Πρέπει να διευκρινιστεί επί του σημείου αυτού ότι δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι η απαίτηση να μην υφίστανται δυσμενείς διακρίσεις που διαμόρφωσε το Δικαστήριο δικαιολογεί νομοθετικά μέτρα προοριζόμενα να καταστήσουν πρακτικώς αδύνατη κάθε επιστροφή επιβαρύνσεων που εισπράττονται κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, υπό την προϋπόθεση ότι η ίδια μεταχείριση εκτείνεται και στους φορολογούμενους που προβάλλουν παρόμοιες απαιτήσεις λόγω παραβάσεως του εθνικού φορολογικού δικαίου. Το γεγονός ότι ένα σύστημα αποδείξεως που αναγνωρίζεται ως ασυμβίβαστο προς τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου εκτείνεται διά νόμου και σε σημαντικό μέρος των εθνικών φόρων, τελών και επιβαρύνσεων ή ακόμη και στο σύνολό τους δεν αποτελεί, κατά συνέπεια, λόγο αρνήσεως της επιστροφής επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου.
- 18 Επομένως, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να εξαρτήσουν την επιστροφή εθνικών επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου από την απόδειξη ότι οι εν λόγω επιβαρύνσεις δεν επερρίφθησαν σε άλλα πρόσωπα όταν η επιστροφή υπόκειται σε αποδεικτικούς κανόνες που καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση του δικαιώματος αυτού, ακόμη και στην περίπτωση που η επιστροφή άλλων φόρων, τελών ή επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του εθνικού δικαίου υπόκειται στις ίδιες περιοριστικές προϋποθέσεις.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 19 Με το δεύτερο ερώτημα ερωτάται αν η επίλυση των προβλημάτων που εκτίθενται στο πρώτο ερώτημα μπορεί να προκύψει από τον κανονισμό 1430/79 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουλίου 1979, περί της επιστροφής ως αχρεωστήτως εισπραχθέντων ή της διαγραφής χρέους εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών (ΕΕ ειδ. έκδ., 11/015, σ. 162).
- 20 Εφιστάται η προσοχή του εθνικού δικαστηρίου στο γεγονός ότι ο εν λόγω κανονισμός, που διέπει την επιστροφή ως αχρεωστήτως εισπραχθέντων τη διαγραφή

χρέους εισαγωγικών ή εξαγωγικών δασμών, εφαρμόζεται μόνο, σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 1, παράγραφος 2, στους δασμούς, φόρους, εισφορές και επιβαρύνσεις που επιβάλλονται από διάφορες κοινοτικές ρυθμίσεις και εισπράττονται από τα κράτη μέλη για λογαριασμό της Κοινότητας. Επομένως, ο εν λόγω κανονισμός δεν εφαρμόζεται στους εθνικούς φόρους, τέλη και επιβαρύνσεις που εισπράττονται ενδεχομένως κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου.

- 21 Καίτοι είναι αληθές ότι ο εν λόγω κανονισμός αποσκοπεί στο να εξασφαλίσει την επιστροφή κοινοτικών επιβαρύνσεων που καταβάλλονται αχρεωστήτως και εισάγει προς το σκοπό αυτό ειδική διαδικασία, δεν εφαρμόζεται όμως στο ζήτημα της επιστροφής εθνικών επιβαρύνσεων.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 22 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η κυβέρνηση της Ιταλικής Δημοκρατίας και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης το χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Διά ταύτα

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε ο presidente istruttore του Tribunale του Trento με διάταξη της 23ης Ιουλίου 1982, αποφαινεται:

Τα κράτη μέλη δεν μπορούν να εξαρτήσουν την επιστροφή εθνικών επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου από την απόδειξη ότι οι εν λόγω επιβαρύνσεις δεν επερρίφθησαν σε άλλα πρόσωπα όταν η επιστροφή υπόκειται σε αποδεικτικούς κανόνες που καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση του δικαιώματος αυτού, ακόμη

και στην περίπτωση που η επιστροφή άλλων φόρων, τελών ή επιβαρύνσεων που εισπράχθηκαν κατά παράβαση του εθνικού δικαίου υπόκειται στις ίδιες περιοριστικές προϋποθέσεις.

Mertens de Wilmars	Koormans	Bahlmann	Galmot	
Pescatore	Mackenzie Stuart	O'Keefe	Due	Everling

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 9 Νοεμβρίου 1983.

Κατ' εντολή του γραμματέα
H. A. Rühl
Κύριος υπάλληλος διοικήσεως

Ο πρόεδρος
J. Mertens de Wilmars

**ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ G. FEDERICO MANCINI
ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΑΝ ΣΤΙΣ 27 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1983 ¹**

*Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,*

1. Η παρούσα προδικαστική υπόθεση αφορά μια ιδιαίτερη πλευρά του καθεστώτος που διέπει την απόδοση εισαγωγικών δασμών που εισπράττονται από τις εθνικές αρχές αντίθετα προς τους κοινοτικούς κανόνες. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η απουσία ειδικής κοινοτικής ρυθμίσεως επιτρέπει στα κράτη να καθορίζουν τις διατυπώσεις της αποδόσεως αυτής. Η εξουσία τους αυτή πάντως υπόκειται σε περιορισμούς, τους οποίους το Δικαστήριο,

αρχής γενομένης με την απόφαση Just (27. 2. 1980, υπόθεση 68/79, Racc. 1980, σ. 501), εταύτισε με την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων και την υποχρέωση να εξασφαλίζεται η πραγματική άσκηση του δικαιώματος επιτεύξεως της αποδόσεως, δικαιώματος, υπογραμμίζω, κοινοτικής προελεύσεως. Σήμερα ζητείται από το Δικαστήριο να αποφανθεί αν στους ανωτέρω περιορισμούς υπόκειται εθνική κανονιστική ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία, η απόδοση οφείλεται μόνο στον *solvens* που αποδεικνύει εγγράφως ότι δεν επέρριψε την συνισταμένη στον αχρεωστήτως εισπρα-

1 — Μετάφραση από τα ιταλικά.